

Művészet a művészetért vagy az emberért

Sulhóf József

Russel írja valahol Shakespeare-ről, hogy sem ötven évvel ezelőtt, sem ötven évvel később nem írhatta volna meg műveit. Ötven évvel előbb a nyelv olyan csiszolatlan, kifejezéseiben nyers, durva, képesbeszédében szürke volt, hogy Shakespeare nem adhatta volna meg neki egymaga azt a kifejező erőt, amely műveinek minden sorában érzés és indulathullámokra taszít. A költők, bölcselő írók váratlanul támadt hosszú sora csiszolta, formálta, rendezgette, telítette a tizenhatodik század elején azt a nyelvet, amely Shakespeare-t segítette. Utána pedig — és alighanem hatása alatt is — a puritánizmus és ledérség, a még feudális szellemű tengeri hatalom és a polgárság állandó dulakodásából olyan társadalmi viszonyok alakultak ki, hogy abban Shakespeare többé nem merülhetett volna le olyan megredítően mélyre az emberi lelkekben.

Az érvelést kissé általánosabban is elfogadhatjuk. Vannak jelenségek, amelyek nemcsak társadalmi viszonyokhoz vannak kötve, hanem eszközöktől is függenek. Nem bizonyos, hogy ezeket az eszközöket a leginkább haladószelemű társadalom leli meg, de nagyon valószínű, hogy a legcélszerűbben használja fel, ha a célnak mindenkor magát

az embert tekintjük. Dehát mi értelme volna földi javaknak, gyarak zakatolásának, szellemi kincseknek, mindannak, amivel az ember a maga világát egyre tágabbá teszi, szebbé építi, tartalmasabbá színezi, ha csak elméleti jólétért, és a mindig messzebb vivő vágyak lován futva, az örök elérhetetlenért tenné? Talán bűnös, eretnek gondolat, de ki mondom, hogy hiszen, az élet nem áll meg majd akkor sem, amikor felér a teljesen kifejlett társadalmi viszonyokhoz, s ha az élet megy tovább, új vágyak is támadnak, új álmokat szőnek a tudósok, művészek, új elérhetetlen csúcok felé tör maga az ember egész lényével. Mert az ember örökké abból a kettőségből áll, hogy éli a maga életét és megújul a nemzedékekben; a nemzedékeken át a jövő felé tekint, újra, többre törekszik, de a jövő csak a jelen folyamatából alakulhat ki jövővé, tehát a jövőt önmagából kifejllesztő embernek is el kell jutnia fokokra, meg kell kaparintania ellenértékeket, örömeket és szépségeket, hogy továbbadhassa mindezt.

Ott, ahol az eszközöket érelik, ott találkozik az ember és a művészet, főnődik egybe a művészet az élet minden vonatkozásával. Szűkebb és tágabb környezetben is nagy-nagy pillanat ez a ta-

lálkozás, mert ebben a pillanatban szü-
nik meg a művészet minden öncélúsága
és az anyagi termelés minden yners cél-
szerűsége. Talán az, amit ebből Zrenya-
ninban október elején „A művészet az
ember szolgálatában” cégére alatt ki-
állításon és ünnepi játékokon bemutat-
tak, csak csirája volt egy gondolatnak,
hogy az anyag és szellem egybefonódá-
sának pillanatait megjelöljék, tudato-
sabbá tegyék. Talán furcsa, hogy olyas-
minek örülünk, amit másutt törtéte-
sek és versengések már a civilizálódás min-
dennapjává tettek. De amikor járva a
magunk biztosan célhoz vezető útját,
mindent a magunk erejéből – egy na-
gyon szegény, évszázadokon át mindig
csak fosztogatott, mindig csak dült és
darabokra szaggatott ország erejéből –
kellett megteremtünk, akkor az a
pillanat, amelyet Zrenyanin megjelölt,
egyszerre jelzett eredményeket és mu-
tatott folytatások felé.

És ezt nem lehetett volna előbb és
nem lett volna értelme később megmu-
tatni. Hiszen mi minden kellett volna
ahhoz, hogy eljussunk a nagy lakás-
építésekig, hozzáálljunk műveltebb és
művészibb fókán a gondoskodáshoz em-
berről, családról, jövő nemzedékekről.
Most van az a pillanat, amikor eszközök
érték meg ahhoz, hogy a célszerű és a
szép egyesüljön. Később már elkészt
volna, nem jelzett volna nagy pillana-
tot és hatása – amelyet persze éppen
a tervezettnél is szerényebb keretek
miatt nem szeretnék eltúlozni – sokkal
kisebb lenne. Nem történelmi pillanat,
nem rögzít emlékebe vésett eseménye-
ket, nem zár le régit és nem indít el
újat. Csak kifejez egy gondolatot, amely
beérett, a nemzedékek kettősségének
gondolatát, azt, hogy: az életnek ma is
szépnek kell lenni, hogy holnap szebb
lehessen.

Persze, nem úgy kell azt elképzelni,
hogy Zrenyaninból azokban a napok-
ban az ünnepi játékok kacsalában for-
gó vár lett. Az élet és a Bega folyt to-
vább a maga medrében. A gyárak gyár-
tottak, a hivatalnokok hivataloskodtak,
a kereskedések mérsékelten iparkodtak,
az iparosok mértéken felül kereskedtek,
a gyerekek az iskolában változatlan
szorgalommal beszakundáltak. A város
megmaradt annak a kedves kamasznak,
amivé a magát megjátászó nagy faluból
serdült. Ma kamasz, hirtelen megnőtt,
keze-lába még kilóg a kinőtt ruhából;
mert megizmosodott ugyan, de életmód-
jával, gondolatvilágával, légkörével még
nem nőtt fel önmagához. A hangulato-

san bohém begapart, a földszintes ut-
cák, a sok szekér, a veszélytelen forgal-
mú úttek, a nem nagyvárosi zűlésre
valló kirakatok még a régi ruhába bu-
gyolálják a rohamosan növekvő város
testét. De a sok nagy gyár, a munkás,
a városias tudatra átnevelődő, a tömő-
rülésben mind civilizáltabb rendszert,
ellátást, érintkezést, szórakozást köve-
telő élet egyre inkább kitörli a tudatból
a megyeszékhely valamennyi, talán nem
is tudatos maradványát és szűfeszítve
a kereteket lassanként majd hozzávaló
ruhába öltözteti a kamaszkorból ha-
mar kinövő nagyvárost.

A folyamatot sietteték az ünnepi já-
tékok, s ennek középpontjában egy ki-
állítás. Ez utóbbi mutatta be, amit a
művészet a gyermek, a család, az otthon,
s az élet egyéb ezernyi vonatkozásának
megszépítésére nyújt. Az ifjúsgát otto-
nában rezedték meg a kiállítást, hogy ez
is szimbólum, mint az a négylevelű lő-
here, amelyet a zrenyanini ünnepi játé-
kok címerül választottak. Ezúttal nem
az ősi babonák szerencsejele. A négy-
levelű lőhere egy négytagú család, a-
mely szép kétszobás, fürdőszobás lakás-
hoz jutott. Hogy hogyan, azt a kiállít-
ás, legalább az idei, még nem árulja
el, és ennyiben mindjárt kezdettől fog-
va a jövő felé mutatott mindaz, amit
szemléltettek. Apa, anya dolgozik –
mondták el folyamatosan a felsorakoz-
tatott berendezésekkel összefüggő ké-
pek – és ahhoz, hogy dolgozhasson, ké-
nyelemben kell élnie. Tehát villanyfel-
szerelés van konyhában, fürdőszobában,
villany fűti a szobákat, forralja a vizet,
törli a port, fényesíti a parkettet, tartja
hidegen a romlandó ételt, mos, vasal,
mosogat, edényt szárít, és mit tudom
én még mi mindent elvégez. Mert any-
nyira mindent a villany végez, hogy az
ember szinte várja, hogy villamosítsák
az élet egyéb funkcióit is, sőt mondjuk
a képeket is megfesti a művészek
helyett.

Egy kicsit több volt a fénykép és
magyarázó felirat, mint a szemléltető
berendezés. De képről valahogy szebben
is hatott minden, mert a szűk termek-
ben kissé túl zsúfoltak, szűkek voltak
a szobák, de remélem, ez nem a mére-
teket, csak a megoldásokat akarta be-
mutatni. Nem bizonyos, mert a beren-
dezés a szűk helyhez alkalmazkodott
a heverők méreteivel, a felhajtható asz-
talokkal, falba rejtőző szekrényekkel,
repülőtányérról mintázott karosszékek-
kel, sőt a dísztárgyakkal is. Nagyobb
családi vitákra nem alkalmasak a tár-
gyak, nincs hely ahhoz, hogy igazi len-
dületet vegyenek reptetésükhöz. Viszont

annál tágasabb a hely a parkká alakított, varázosan szép udvarokon, amelyeket a gyerekek nyugodtan kisajátíthatnak mdián- és egyéb izgalmas játékokra.

A gondoskodás a gyermekekről — továbbra is kettős szándékkal, hogy csakugyan gondoskodjanak a gyerekekről és a szülők ennek tudatában nyugodtan dolgozhassanak — nemcsak a zajos hancurozásokra szánt udvarokig terjed. Sőt, ez csak annyi, hogy amikor szülők és gyerekek otthon vannak az egy kissé szűk és kerékpározásra kevésbé alkalmas lakásban, mind a kettő megtalálhassa a maga helyét — tudniillik szülő és gyerek —, igazában a gondozókban és iskolákban törődnek a gyerekekről kezdve az óvodáskor kis játszóasztalkáitól és székecskéitől a nagyobb diákok tanulóasztaláig, az ügyességet, leleményességet, ízlést, képzelőerőt fejlesztő játékokon és használati tárgyakon át, amelyek éppen ilyen játékosak, kedvesek.

És mégcsak a gyermekgondozásnál sem állnak meg abban, hogy a művészetet az ember szolgálatába állítsák. A bútorzat, az öltözködés, a lakásdíszítés ezernyi tárgya, amit Zrenyaninban bemutatnak, az ipar és művészet szövetkezésében — többnyire szerencsés szövetkezésében — született. De egy — mit tagadjuk, nekünk vajdaságiaknak igen kedves — művészetről sem feledkeztek meg: a szakácművészetről.

A gyermeknek a játék egyáltalán nem játék: foglalkozás. Egész figyelmével elmélyül benne, egész lényét kitölti a pillanat, egész csöpp élete csüng azon, amivel abban a pillanatban foglalkozik. Amit játéka tárgyában lát, az *van*. Képzeli ereje, amivel érzékelhető a maga buja színekkel teli világához idomítja, az *elképzelt*hez alkalmazza, ahogyan egész lényében átlényegül azzá, amit játszik, tulajdonképpen az emberi fejlődőképesség alapja. Az az ember, aki csak a láthatót látja, egyáltalán nem lát, aki csak a hallhatót hallja, semmit sem hall. Az érzékelhető világ sokkal többértű, sem hogy az öt alap érzékszerv tényei teljes valóságában érzékelhetnének. Minden, amit látunk, hallunk, szagolunk, tapintunk, ízelelünk, gondolatokat társít, hangulatokat, indulatokat, érzéseket vált ki. Csakhogy a felnőtt tudata rendet tud teremteni — legalábbis bizonyos látszólagos rendet — a képzelet és valóság összefüggéseiben, bár a határok mindvégig nagyon elmosó-

dottak, bizonytalanok maradnak. A gyermek számára viszont az van, amit képzeletével, gondolataival, ösztöneivel érzékel, tekintet nélkül arra, hogy a valóságban más az, amit lát, hall, szagol, tapint, ízelel.

A gyermek nevelése azonban mégis azzal kezdődik, hogy képzeletét igyekezzünk minél jobban megszorítani, életrendjét tilalmak közé tereleljük és — mért utáljuk a felnőttek hazugságait — képzeletének szárnyalását is ezzel a durva, vak, kegyetlen mércével mérjük. Ugyanakkor kényelemszeretéből, mésséssel tápláljuk fegyelmezetlen képzeletét. Nem vesszük tudomásul, hogy nem tanulta meg kormányozni érzéseit, ösztöneit, nem rendezte el magában a szeretet, ragaszkodás hullámain. A gyereket, akit anyja megvert, anyjához fut, hogy neki sírja el bánatát, mert létezése első pillanatától megszokta, hogy ezt tegye. Az, akihez fut, nem ugyanaz a haragos, hirtelenkező anya, hanem a jóságos, a melegsívű, a kedves. A gyermeki képzelet még a testi és lelki válságnak ezekben a keserű pillanataiban is átértékeli a valóságot, fejlődésének egészen addig a fokáig, amikor a gyakorlati tapasztalatok kezdik erősen különválasztani a képzeletet a valóságtól.

A fiatal szülő, aki még maga is sok igényt támaszt az étellel szemben, sok mindent vár tőle, s végső, de nem utolsó sorban nagyon közel van azokhoz az emlékekhez, amelyek neveléséből agyába vésődtek, türelmetlen, fegyelmezetlen, többet törődik a maga kényelmével, mint azzal, hogy a gyermeklelkében milyen torzulásokat okoz. Az iskolának kellene kigyógyítania a gyermeklelkének ezeket a sebeit, feltárnia a deformációkat és épebbé tenni a gyermeklelket. Maga azonban nem végezheti el, csak a szülőekkel együtt. (Ezért jutottak arra a gondolatra, hogy előbb a szülőket kell megnevelni.) Az eszközök és módszerek nagyon sokfélék. Magam nem értek hozzájuk, nagyon neveletlen szülő vagyok, rossz pedagógus, aki már évek óta arra biztatom a gyerekeket, hogy felét se higgyék el annak, amit az iskolában tanulnak. De megfigyeltem, hogy a színház felbecsülhetetlenül értékes eszköz ahhoz, hogy a gyermeklelkekre hassunk, deformációkat kiküszöböljünk, sebeket begyógyítsunk, képzelet és valóság között rendet teremtsünk gondolatvilágában. Attól tartok azonban, hogy nálunk a pedagógusok még nem fogták fel teljesen jelentőségét és megint hajbaka-

punk egymással: a pedagógusok és én, aki nem értek hozzá.

Minderre már régebben ráeszméltem (nem a hajbakapásra, hanem a színház szerepére a gyermeknevelésben), de csak a filmek hatásával tudtam bizonyítani. Most azonban már nem beszélek a levegőbe. Itélőbíráskodtam a gyermekszínházak nagy tavaszi szemléjén és most, Zrenyaninban, a fesztivál keretében megrendezett tartományi szemlén. Bevallom, kevesebbet láttam a színpadból, mint amennyit visszatükrözéséből a gyermekszemekben, felhősődő kis homlokokon, vagy hatalmasan kacagó kis arcokon megfigyeltem.

És erről a reflexről szeretnék egyet-mást elmondani.

A gyermekszínhájról és a gyermekszínháték közönségéről.

Ott kezdhetném, hogy az iskolareform felismerte és felhasználja a gyermek színérzékét, érdeklődését a tarkaság, a színek és a dallamok iránt. A tanításnak fontos eszközévé vált a rajz és az ének, persze csak ott igazán sikerrel, ahol a tanerők nem külső meggyőzésre, hanem belső, megérlelt meggyőzésre alapján csinálják.

De hagyjuk az iskolát, maradjunk a színhátnál. A színek, fények, látványosságok, sok mozgás, elevenség, zene, tánc teljesen lenyűgözi a gyereket. Egy bukfenc feledhetetlen élményként marad lelkében, egy izgalmas pillanat sokáig kísért álmában és onnan utóbb elraktározódik, hogy segítsen jó és rossz, kedves és gonosz között különbséget tenni.

Ott, előadás közben, s az előadás hatása alatt a következő folyamatosságban még inkább, kezdenek elrendeződni a gyerekekben az érzések, indulatok, gondolatok, olykor még ösztönök is. Egy-egy jelenet izgalma úgy elragadja, hogy felugrik, beavatkozik a játékba, figyelmeztetést kiált a veszélybe került kis hősnek, a legszívesebben segítené jól elagyabugyalni a gonoszt, azután nagyot nevet azon, akit kicsüfölnak, s könnyet ejt, amikor a kis hősnőnek nagy bánata van. Egyszóval az élmények erejében, mélységében alig-alig van különbség a színjátékos gyerekek és a néző gyerekek között. Majdnem egyformán részt vesznek benne, még ha nem is ilyen erősen kitörő szenvedéllyel, de képzeletben feltétle-

nül. Nincs aktív szereplő és passzív néző, ha az előadás kellő élményt tud kiváltani. Ezt pedig könnyű elérni, ha az előadás valóban hat a gyermek *képzeletére*.

Mert ide, újból és újból ide kell kilyukadnom. Nagyszerű játékszert adhatnak a gyerekeknek a gyermekszínházzal. Nem kerül sokba, több leleményesség, mint pénz kell hozzá; minden iskola, gyermekegyesület, pionírszervezet, diákszervezet keretében megteremthető. Csak kedv, szeretet, türelem, gazdag képzelet és egy kis színházértés kell hozzá.

A zrenyanini gyermekszínház-szemlén, amelyre fél Bánátot becsődítették — nagyon ügyesen — tizennégy csoport vonult fel hatszáznál több szereplővel és tizennégyezer gyerek nézte meg az előadásokat. A hatást az jellemzi legjobban, hogy Bánát minden falujában, amelynek gyerekei ottjártak a szemlén, gyerekszínhátszó csoport alakult és máris hozzáálltak, hogy telen át előadásokkal szórakoztassák magukat is és a falu valamennyi gyerekeit.

Mondjam el azt is, hogy miképp szereti meg ezeken a játékos délutánokon át a gyerek a művészetet? Ki nem utálta azokat a verseket, amelyeket kötelezően be kellett tanulnia és ki nem szerette azokat, amelyeket előadásokon szavalva hallott? Irodalmat, festészetet, zenét, táncot, alakítóművészetet egycsapásra megszereti a gyerek az előadásokon keresztül. És ez nem szorul magyarázatra. Valaki úgy mondta Zrenyaninban, beruházás ez is, nem is jelentéktelenebb, mint a gyár, a gép, a traktor.

A jövő felszabadult lelkű emberét teremti meg ez az investíció, amelyhez sokkal kevesebb pénz, mint inkább gondoskodás, leleményesség, ötlet kell. Azt az embert, aki majd tudja, mi a gyár, mire való a gép. Nemcsak kezeli, de tudja is kezelni.

Azt hiszem, a zrenyanini ünnepi játékokat — a tervezetnél szűkebb, szerényebb keretekben, de a jövő kibontakozás felé vetett pillantással — pontosan abban a pillanatban rendezték meg, amikor itt volt az ideje. Egy testi és lelki folyamat érlelte meg ezt a pillanatot, és vezet tovább a művészet és az ember egyre szorosabb összefonódása felé. A szabad szellem és a szabad élet testi-lelki egybeforrása felé.